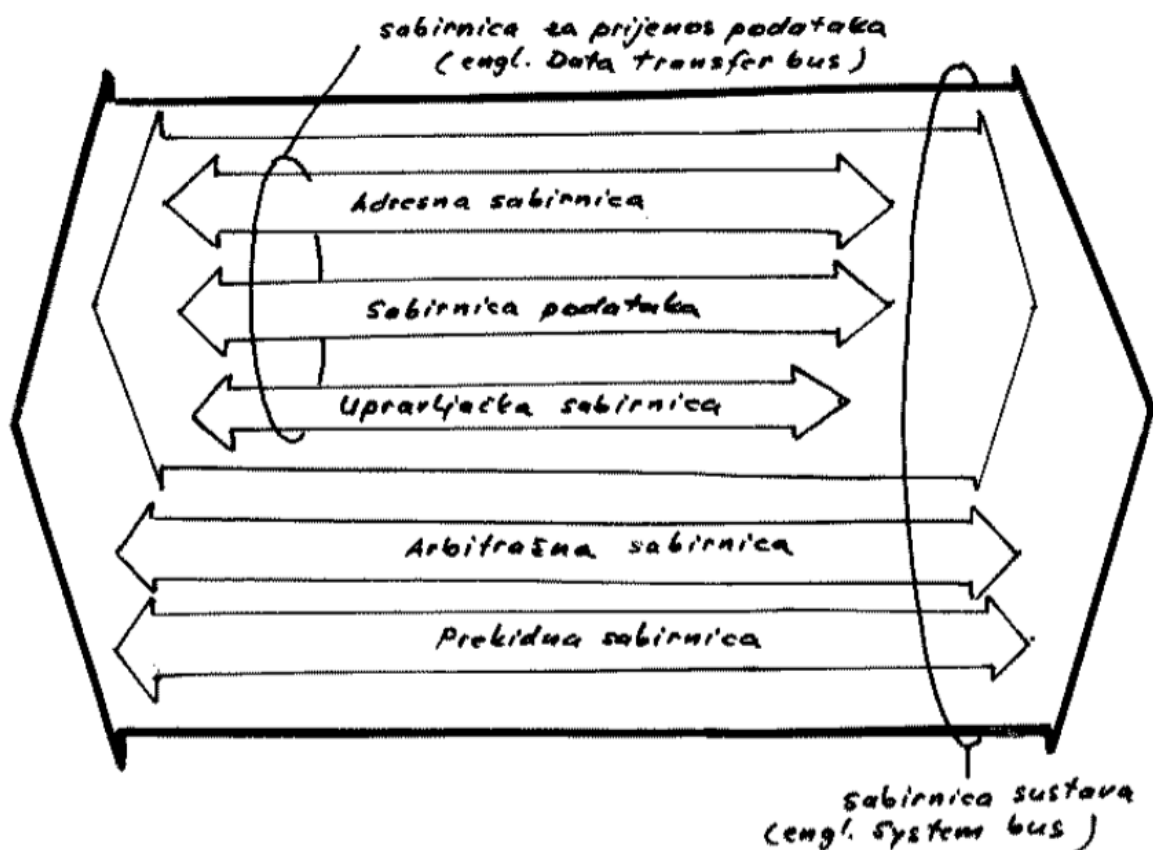

TOBUS - sabirnički sustav u TRON arhitekturi (32- i 64-bitna arhitektura procesora)

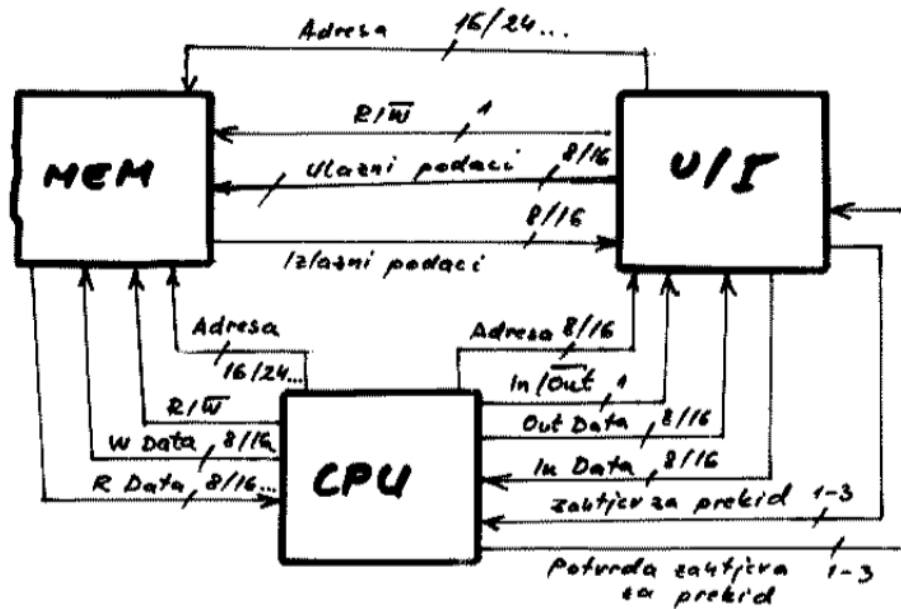
- porazdijeljeno upravljanje sabirnicom - tri razine sabirničke arbitraže (distribuirana sabirnička arbitraža) <-> centralizirano upravljanje
- asinkroni protokol prijenosa podataka <-> sinkroni protokol
- tipovi prijenosa podataka
  - Tobus data transfer - One-to-one transfer
    - Broadcast transfer
    - 32-bita (50 Mbajta/s)
    - 64-bita (100 Mbajta/s)
- Tobus multipleksira adresne linije s linijama podataka

Sabirničke strukture

- **Sabirnica** (engl. *Bus*) - podsustav za prijenos podataka između komponenti računala (ili računalnog sustava) i/ili između dvaju računala
- važna značajka sabirnice: različiti uređaji (moduli) s različitim karakteristikama mogu komunicirati preko tog zajedničkog puta (sabirnice)
- generički oblik sabirnice/sabirničke strukture:

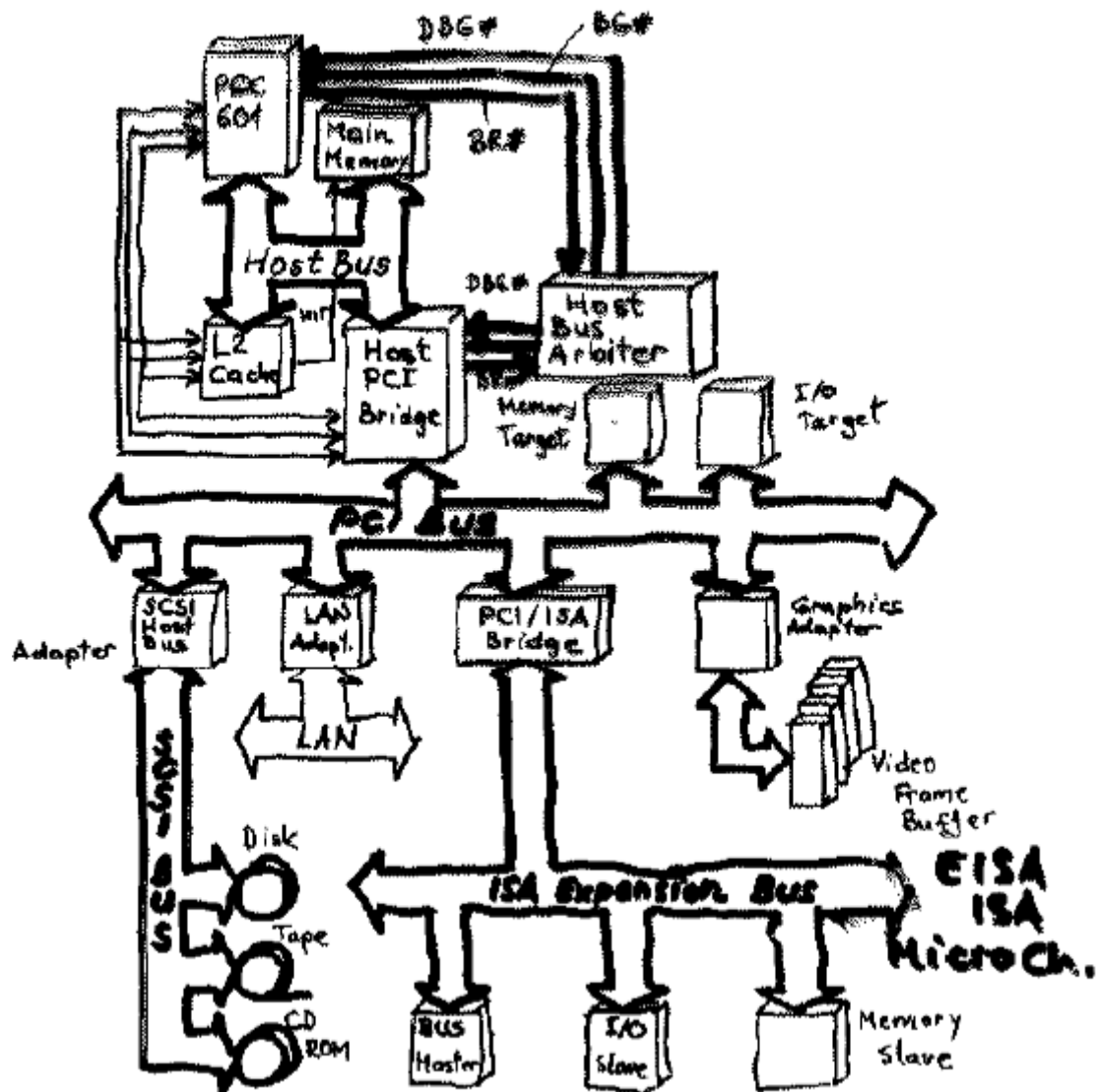
- sabirnica za prijenos podataka (engl. *Data transfer bus*) - prijenos podataka između procesora (CPU) i memorije i/ili periferije
- arbitražna sabirnica dopušta da jedan ili više CPU-a zahtjeva pristup sabirnici
- prekidna sabirnica namijenjena je rukovanju zahtjeva generiranom od periferije (prekidi)
- u **ranj fazi razvoja** sabirnica računala tzv. "paralelna električna sabirnica" (engl. *parallel electrical bus*): Zašto?

Ograničenje: broj priključaka na integriranom kućištu!

Rješenje:

- serijski prijenos (a)
- multipleksiranje prijenosnih putova (vremensko dijeljenje prijenosnih putova) (b)

Power PC System Architecture

PCI - Peripheral Component Interconnect (33 MHz -> 132 MB/s, 66MHz -> 264 MB/s)

SCSI - Small Computer System Interface

ISA - (8.33 MHz / 2 cycles per data transfer - 8.33 MB/s)

EISA - (8.33 MHz / 1 cycle per data transfer - 33 MB/s)

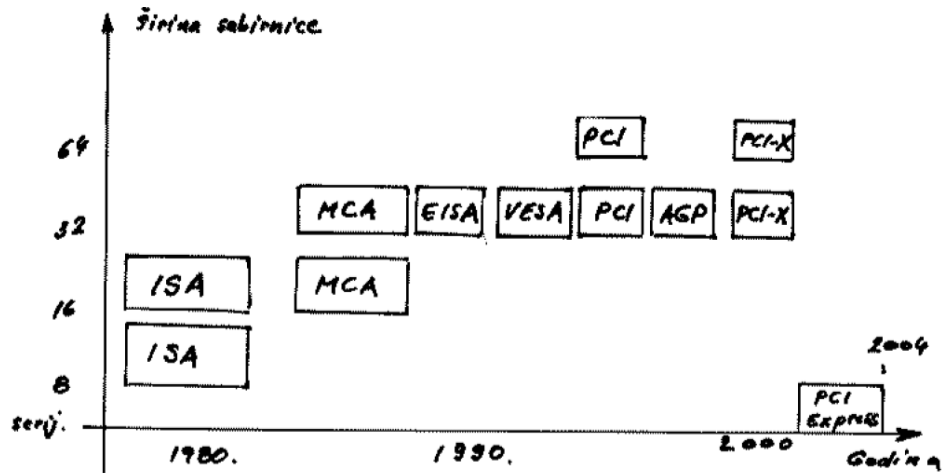
VESA - Video Electronics Standards Association (VL bus - 386/486 bus structure)

MicroChannel - 40 MB/s (10 MHz clock, 4 bytes); 80MB/s; 160 MB/s 64bit

A. Serijski prijenos n bitova koji se obavlja u t vremenskih jedinica - zahtijeva n/t priključaka

- a. sabirnice su obično optimizirane u skladu sa specifičnom primjenom, npr.
  - i. brzina (propusnost - engl. *throughput*)
  - ii. funkcionalnost
  - iii. cijena
- b. računalni sustavi imaju različite sustave sabirnica (hijerarhija sabirnica)
- c. **Most** (engl. *bridge*) - dopušta transformaciju signala jedne sabirnice u signale druge sabirnice

Primjer: Sabirnice osobnih računala

XT bus / Intel 8088 - proces 16-bitne interne strukture i 8-bitne vanjske sabirnice podataka

ISA - 8 i 16-bitna sabirnica (Industrial Standard Architecture)

IBM - MicroChannel Architecture (MCA)

EISA - Extended ISA

VESA - Video Electronics Standard Association

PCI - Peripheral Component Interconnect (propusnost 528 MB/s)

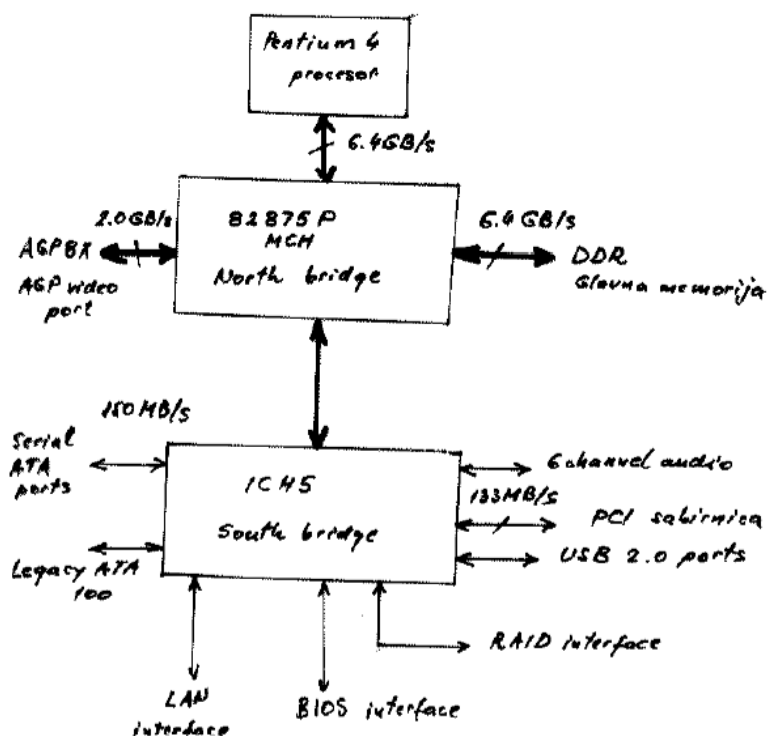
PCI-X - PCI eXtended (propusnost 1,066 GB/s)

PCI-Express - serijska sabirnica - 4,266GB/s

AGP - Accelerated Graphic Port (point-to-point channel) - propusnost 2,133 GB/s

Primjer: Sklopovlje kojim je ostvareno interno sabirničko sučelje u osobnim računalima naziva se **čipset** (engl. *Chipset*) - skup integriranih sklopova

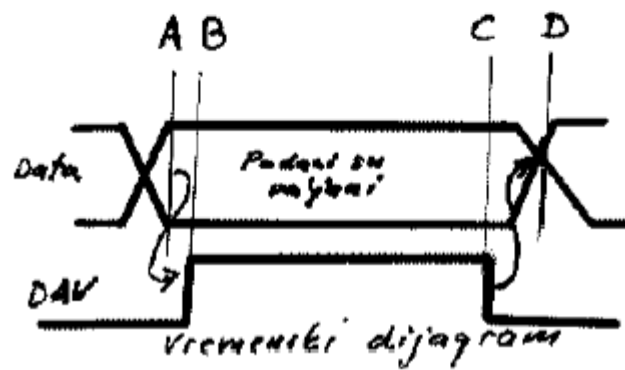
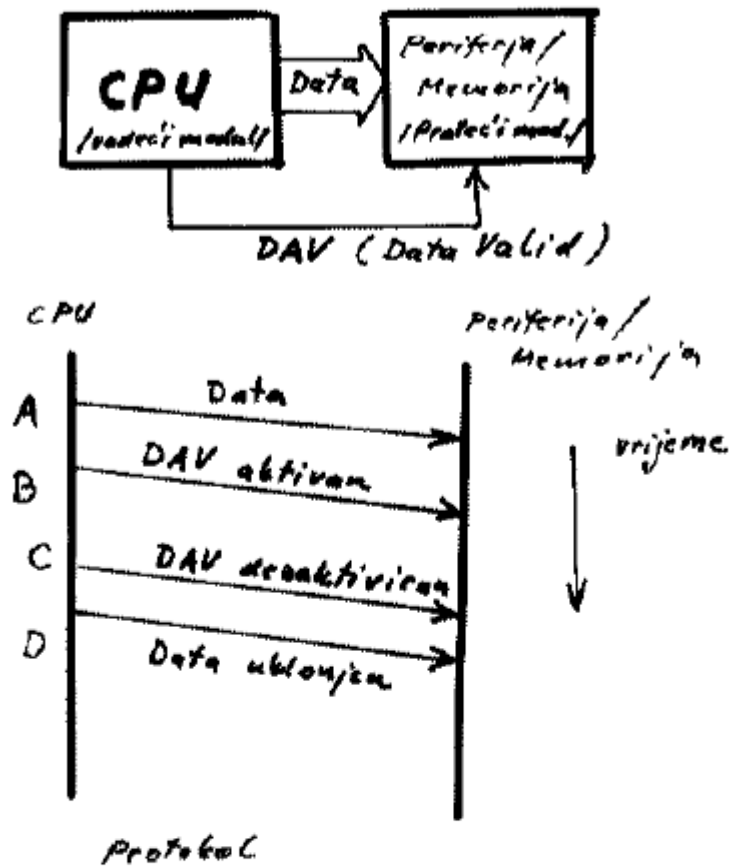
Intel 875 čipset

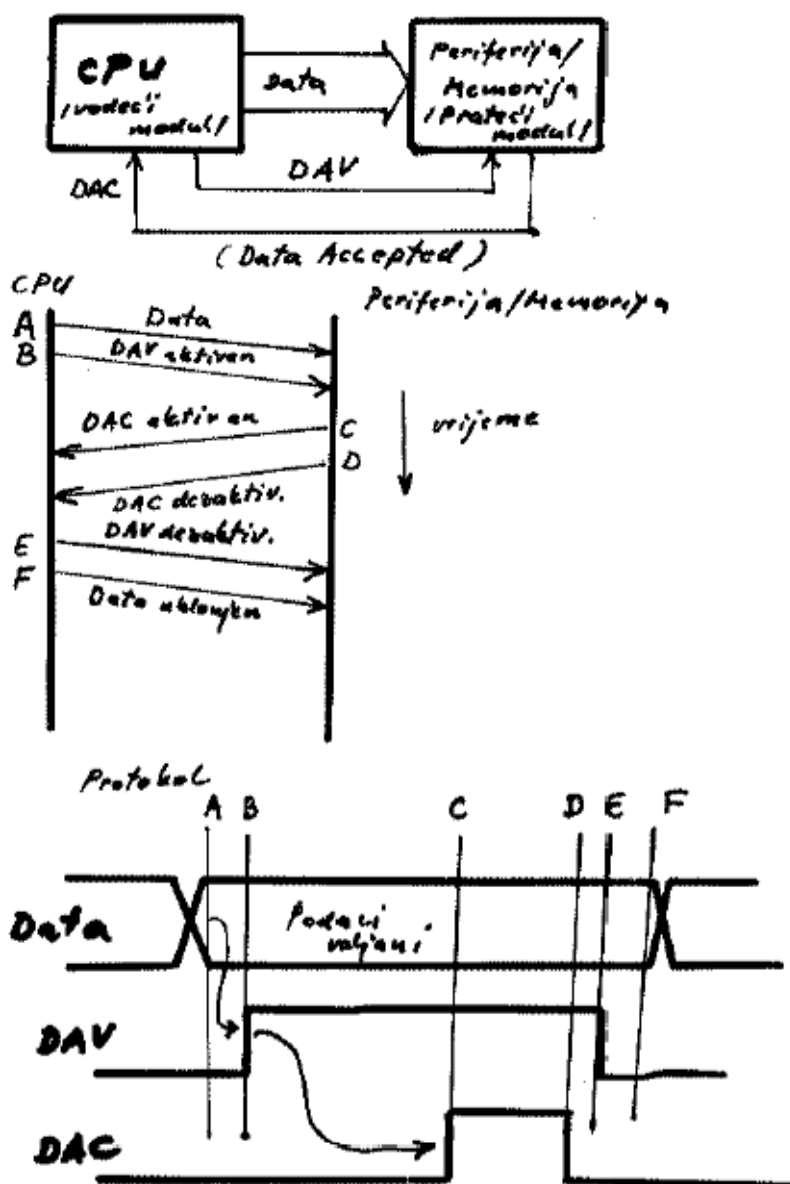
ATA - Advanced Tehnology Attachment -> Serial ATA 3 ili 6 Gbitova/s

Ključni koncept - načini i mehanizmi upravljanja prijenosom podataka (sabitnice/IO sustavi)

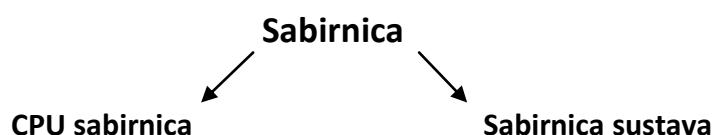
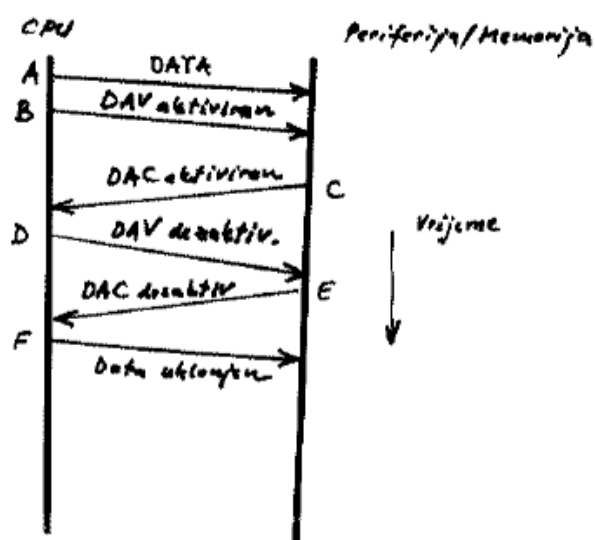
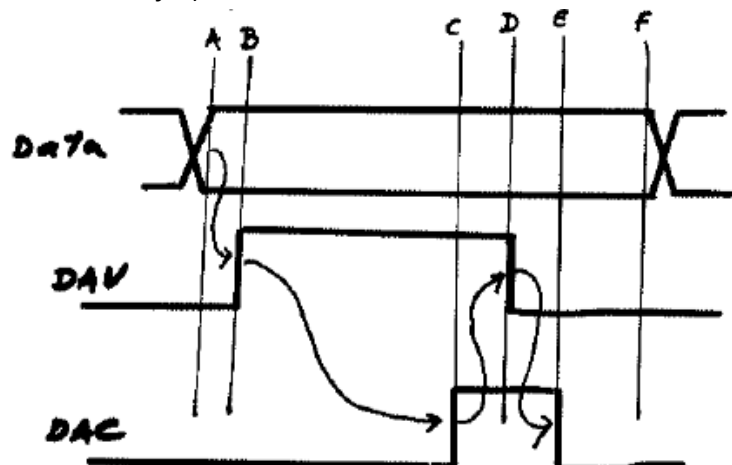
A. otvorena petlja prijenosa podataka (engl. *Open-loop data transfer*)

B. zatvorena petlja prijenosa podataka (engl. *Closed-loop data transfer*)

- varijanta potpuno (ili koordiniranog) prijenosa podataka (eng. *Fully Interlocked Data Transfer*)

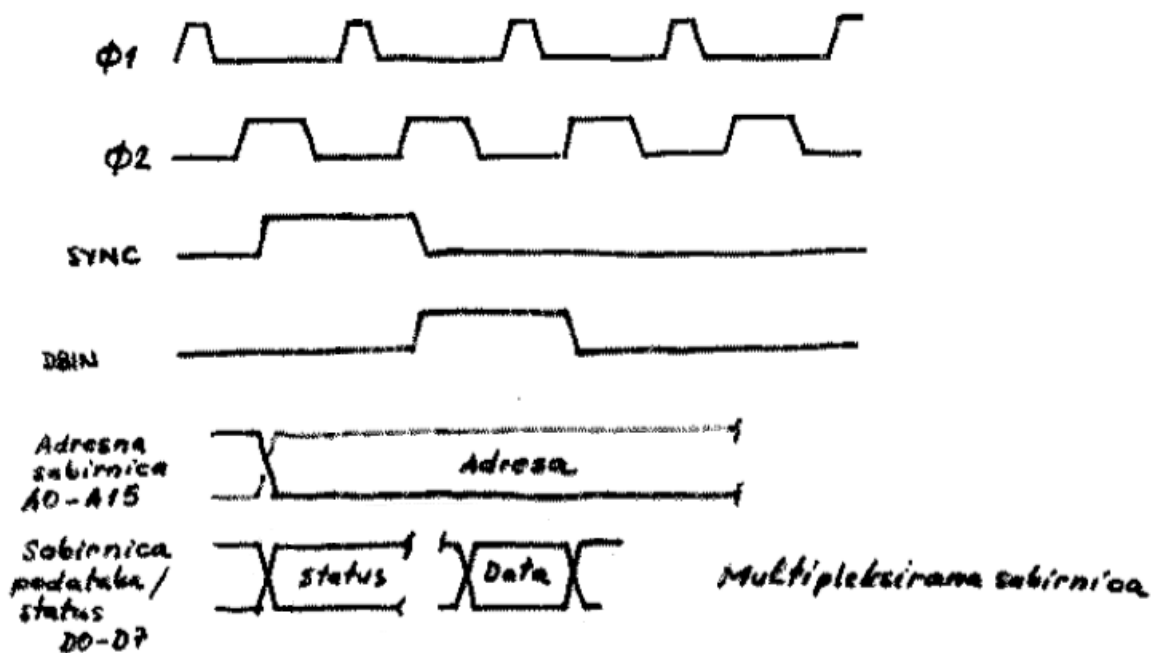

- **CPU sabirnica** - sve linije koje su izravno povezane na mikroprocesorske priključke. Zbog ograničenja broja priključaka neke linije su multipleksirane
- **sabirnica sustava** - linije nakon demultipleksiranja CPU sabirnice
  - izdvojene po funkcijama, ne multipleksirane grupe linija koje prenose adrese, podatke i upravljačke signale
  - **MULTIBUS** (Intel); **S-100**; **Z-bus** (Zilog)
  - adresna, podatkovna, upravljačka, arbitražna i prekidna sabirnica

CPU sabirnica

Vremenski dijagram
za Intel 8080A

D0/INTA - potvrda zahtjeva za prekid

D1/IW0 - određuje operaciju čitanja ili ulaznog postupka (!WO = 1) ili operacije upisivanja adrese izlaznog postupka (!WO = 0)

D2/STACK - pokazuje da je na adresnoj sabirnici adresa stoga

D3/HLTA - signal potvrde za instrukciju HALT

D4/OUT - pokazuje da je na adresnoj sabirnici adresa izlaznog modula

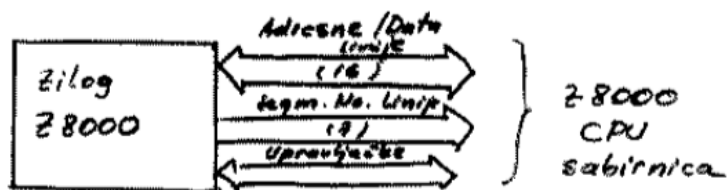
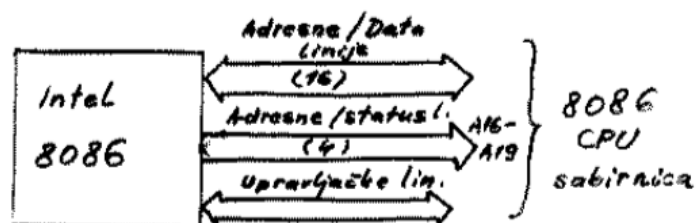
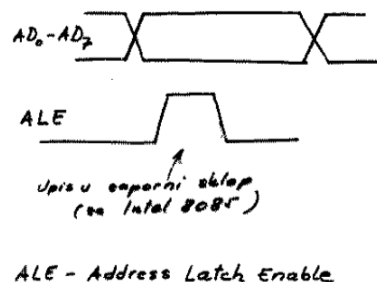
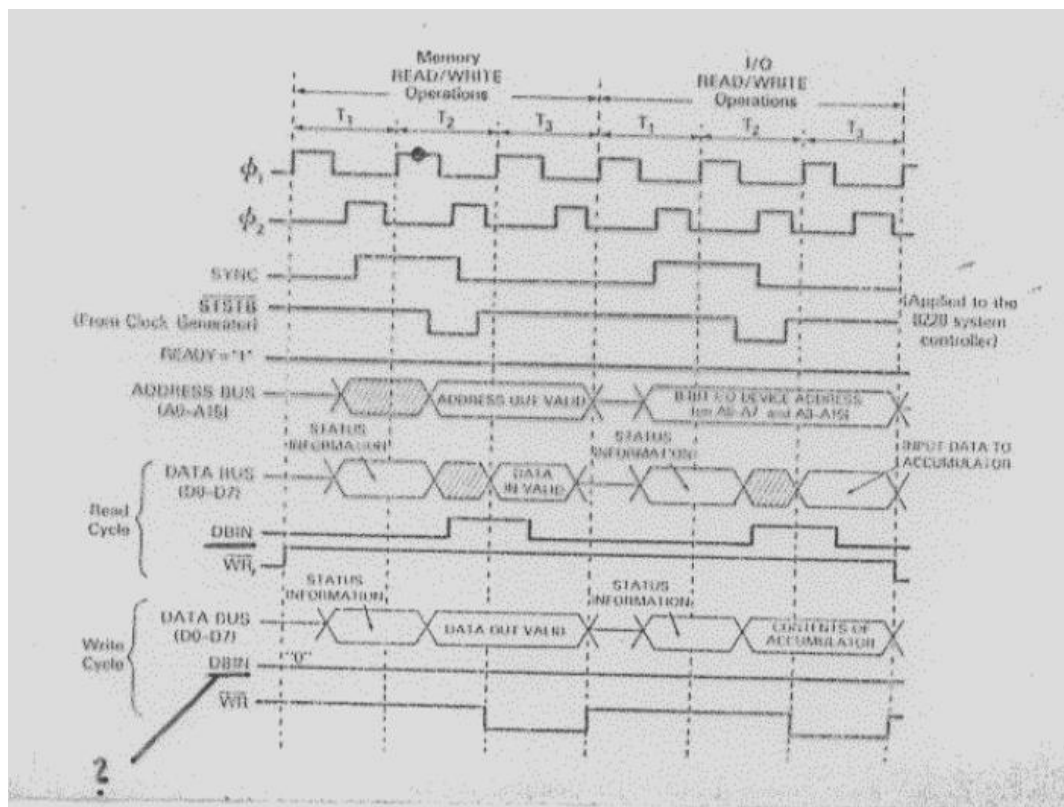
D5/M1 - mikroprocesor u fazi PRIBAVI - prvi bajt instrukcije

D6/INP

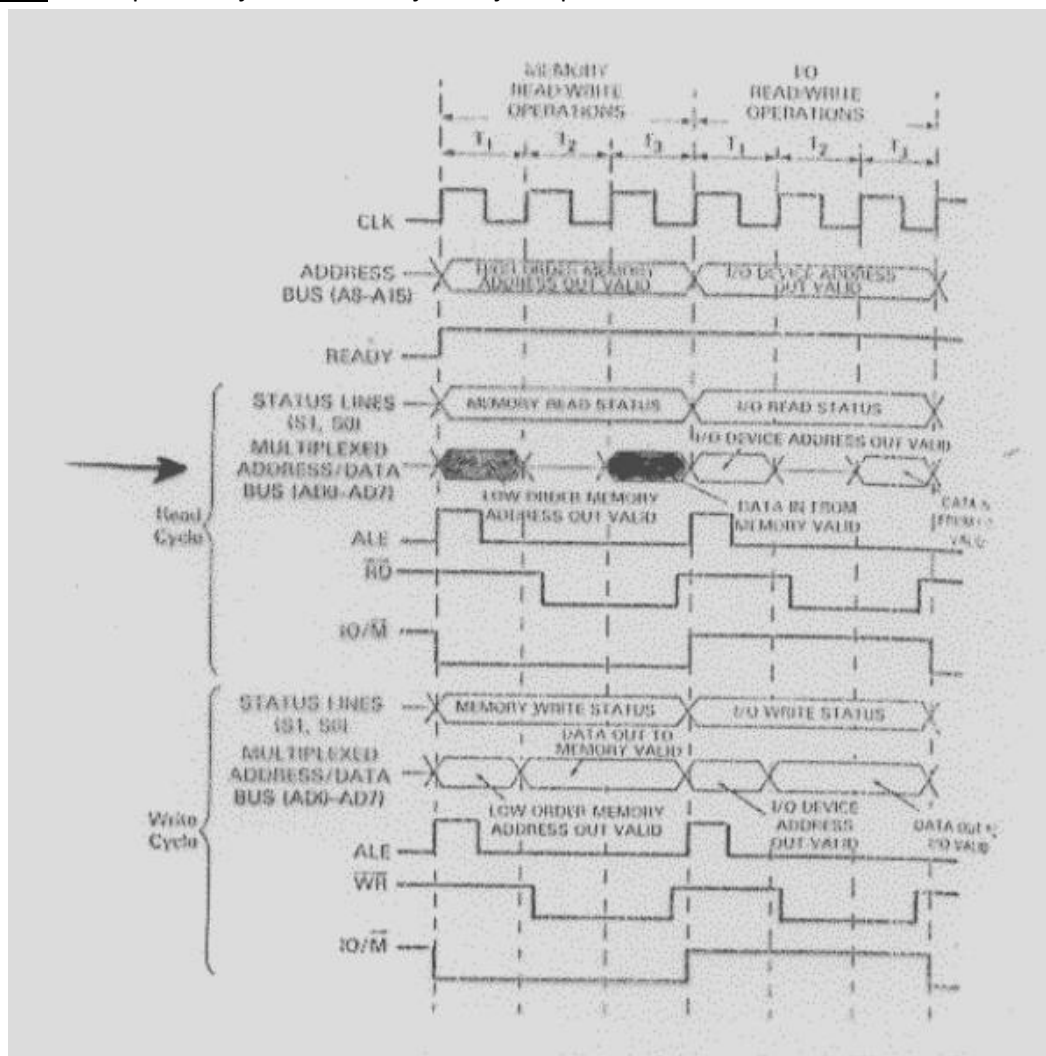
D7/MEMR

Intel 8080A - multiplexiranje linija podataka/status linija

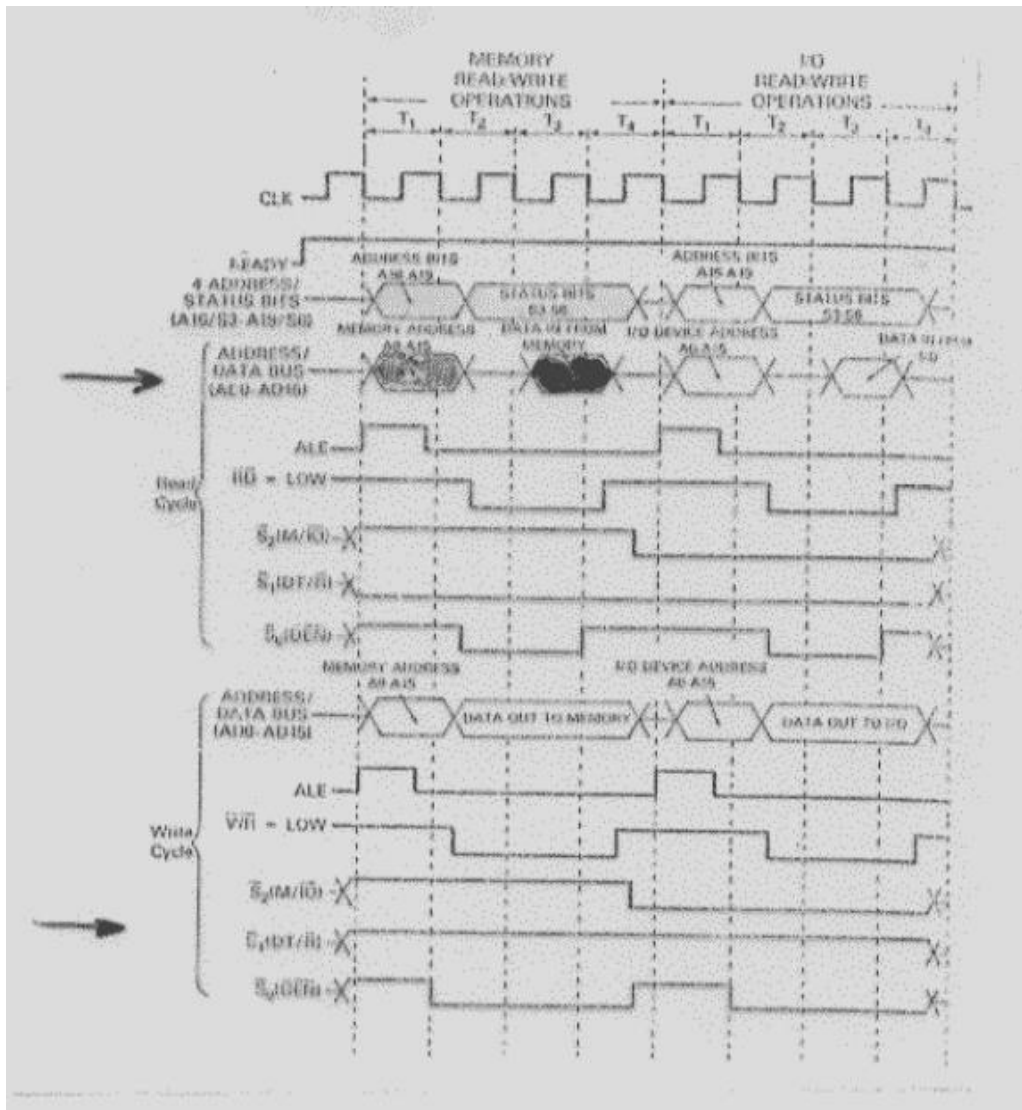

Intel 8085 - multipleksiranje adresnih linija s linijama podataka

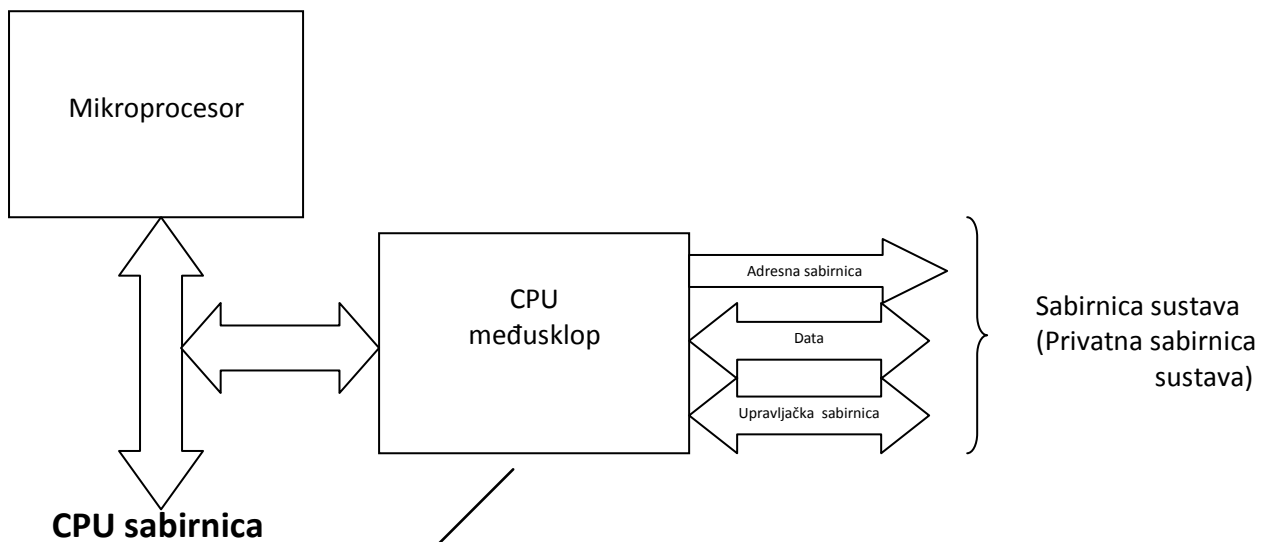
Intel 8086 - multipleksiranje

- 16-bitnih adresnih linija s linijama podataka
- 4-adresne linije sa 4 status bita

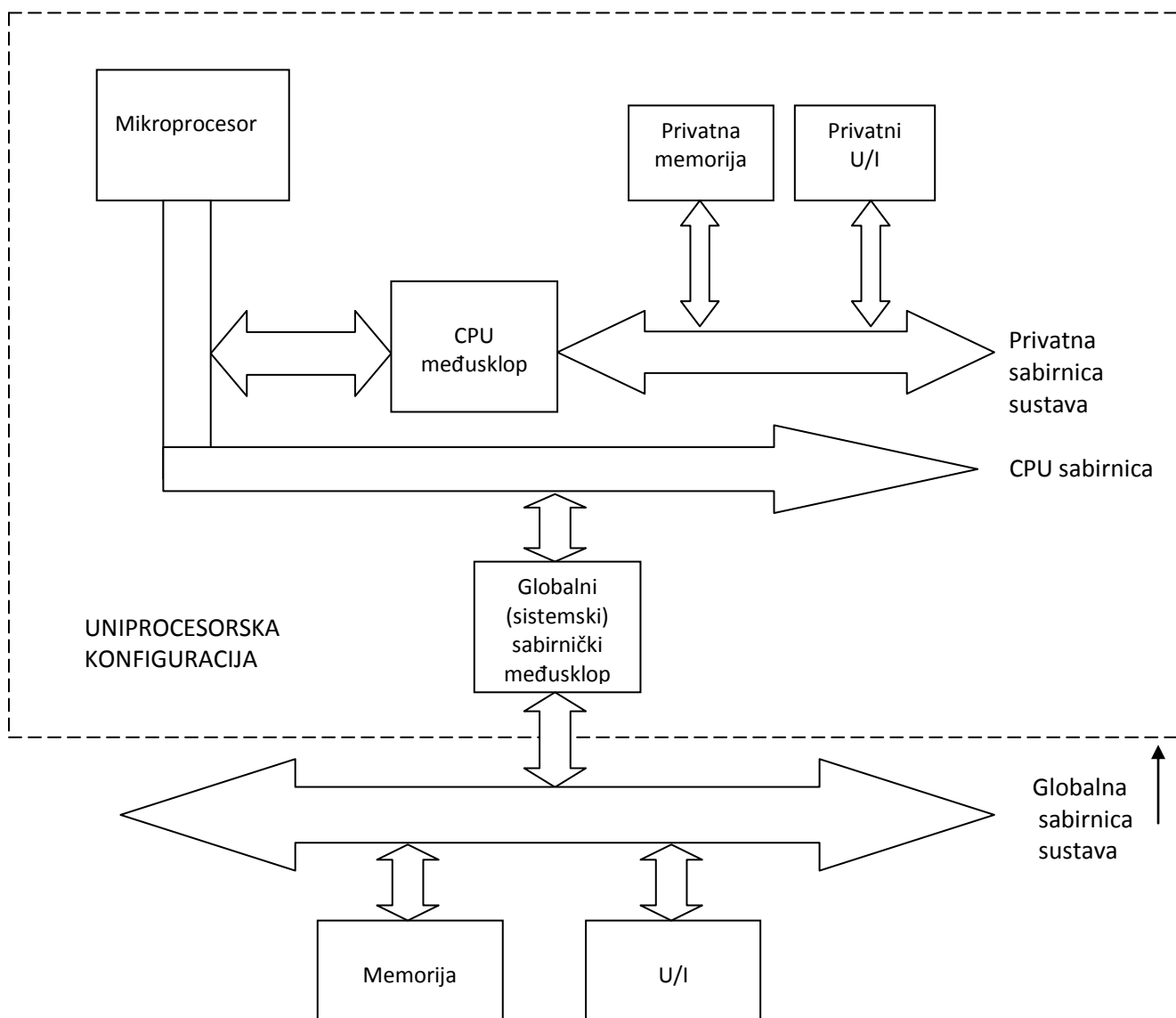

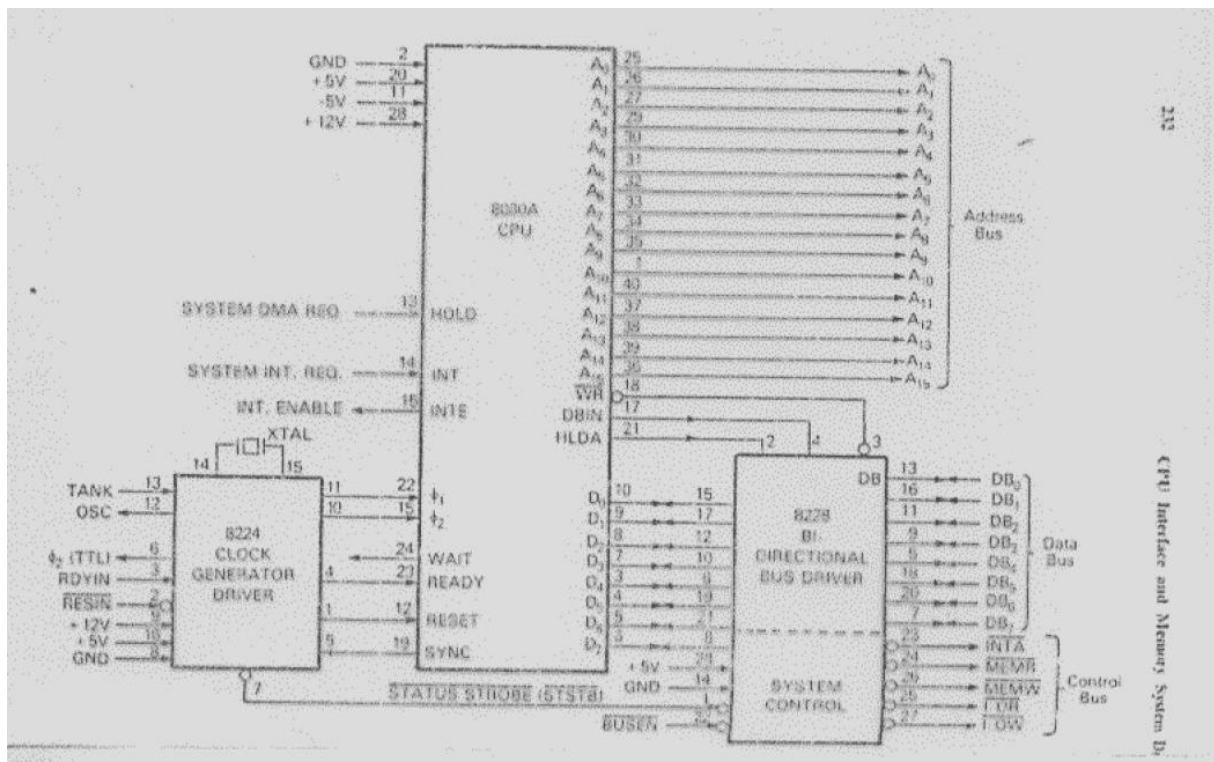
Sabirnica sustava

Uobičajene funkcije:

- demultipleksiranje
- privremeno pohranjivanje
- dekodiranje informacija

KLASIFIKACIJA MODULA PRIKLJUČENIH NA SABIRNICU

Uređaji priključeni na sabirnicu mogu se po funkciji podijeliti u dvije grupe:

- **vodeći (*bus masters*) modul**
- **prateći (*bus slaves*) modul**

Vodeći modul

- ima upravljanje sabirnicom i odgovoran je za inicijalizaciju svih sabirničkih aktivnosti : generira sve signale potrebne za adresiranje "pratećih"; prenosi podatke od/ka adresiranih "pratećih"
- trajno vodeći (*permanent bus master*) modul (npr. CPU) ima najveći prioritet u sustavu
- privremeno vodeći (*temporaty master*) modul zahtjeva upravljanje sabirnicom od trajno vodećeg za izvjestan broj ciklusa (npr. DMA upravljački sklop)

Prateći moduli

- prate sve cikluse i adresibilni su od strane "vodećih"
- ako su adresirani za vrijeme odgovarajućih ciklusa (sibirničkih) oni prihvataju ili šalju podatke na sabirnicu podataka
- nemaju mogućnosti ni sposobnost upravljanja sabirnicom

Prema načinu djelovanja sabirnice mogu biti:

- **SINKRONE**
  - svi događaji se odvijaju u točno određenim vremenskim periodima
  - signali vremenskog vođenja i upravljački signali se upotrebljavaju za SINKRONIZACIJU VODEĆEG I PRATEĆIH

- **ASINKRONE**

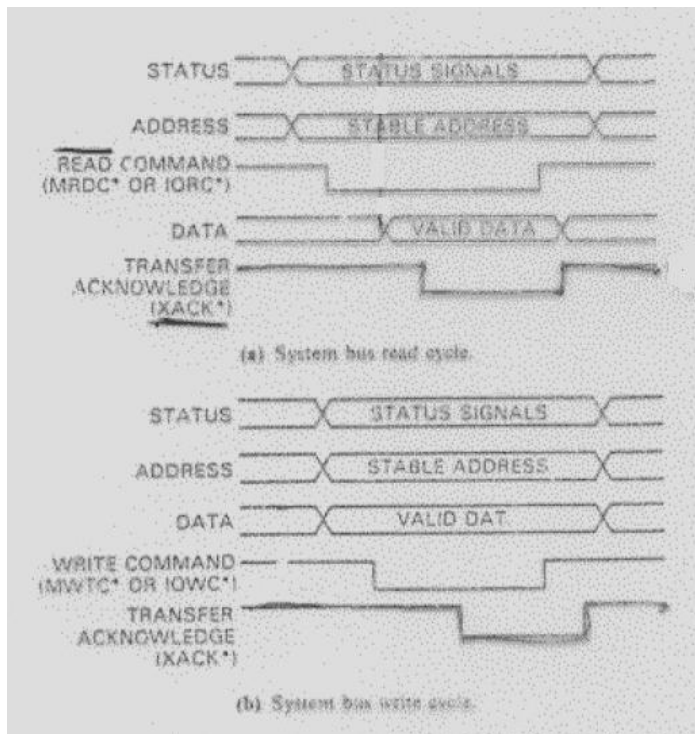
- temelje se na procesu rukovanja u kojem "prateći" generira signal potvrde !XACK kao odgovor na naredbu ČITAJ (READ) ili PIŠI (WRITE) koju je primio od "vodećeg"

Odnos: **sinkrono djelovanje <-> asinkrono djelovanje**

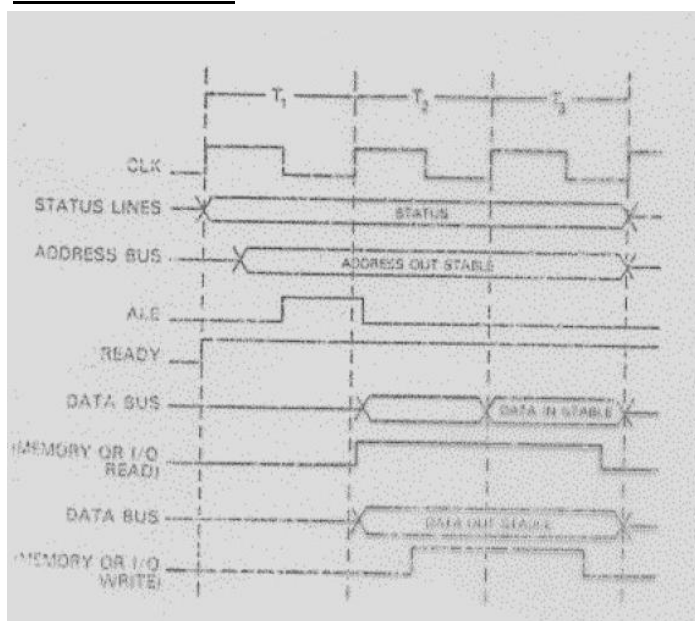
- 32-bitni i APX-432 - asinkrona sabirnica za prijenos packet-based informacija
- 32-bitni mikroprocesor TRON arhitekture (Japan) upotrebljava asinkronu sabirnicu Tobus

Vremenski dijagram stanja na sabirnici

- asinkrona sabirnica

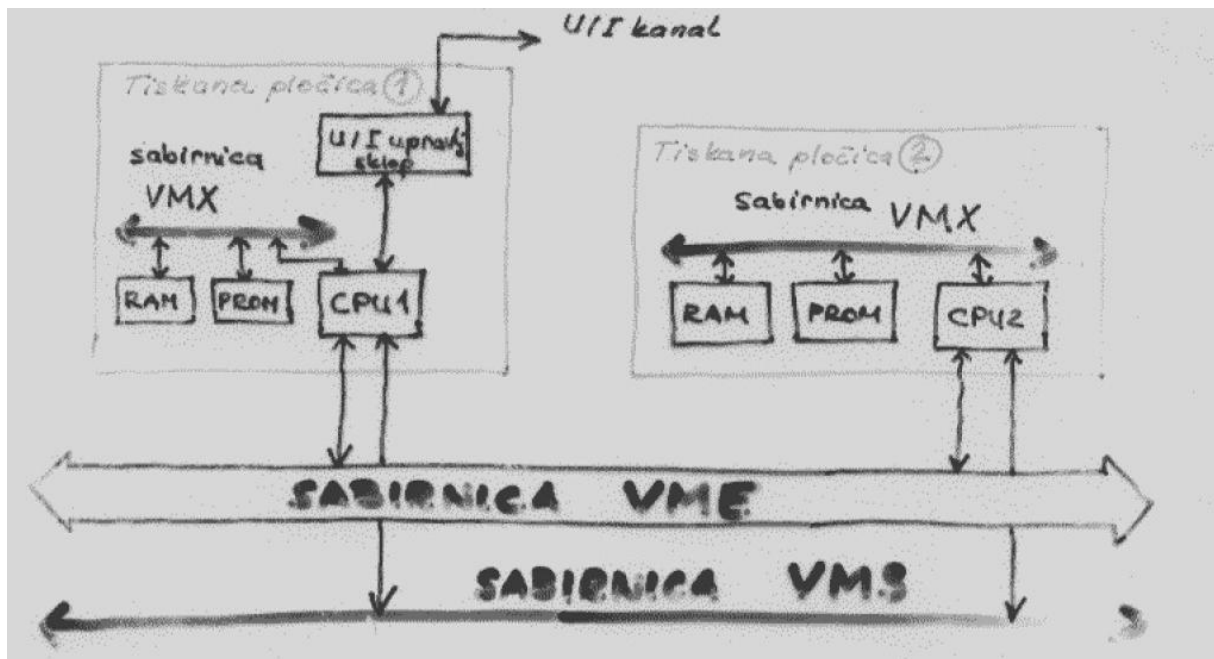
- sinkrona sabirnica

KLASIFIKACIJA SABIRNIČKIH SUSTAVA

Sabirnički sustav - skup sabirnica koje povezuju različite elemente sustava u računalni sustav

- sabirnički sustav sastoji se od sabirnica u različitim hijerarhijskim razinama:

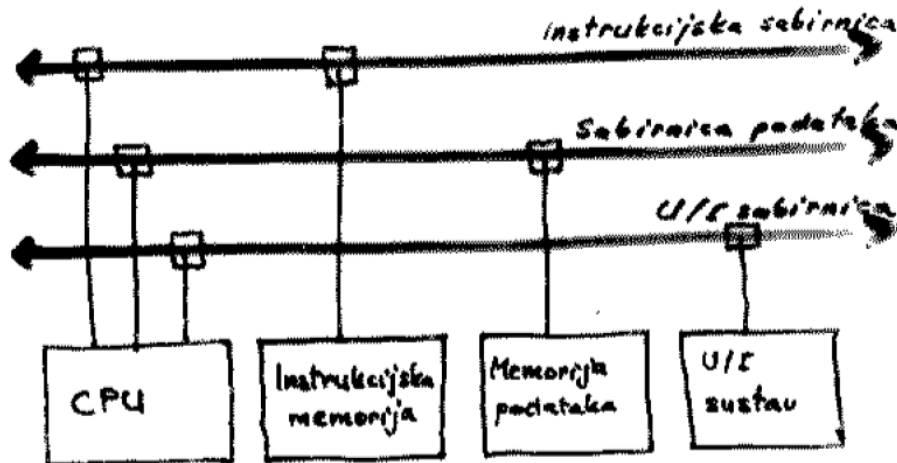

- razina tiskane pločice (board level): primjer VMX
  - povezuje elemente sustava (komponente, npr. čipove) smještene na jednoj ili više tiskanih pločica -> LOKALNA SABIRNICA
  - dodatna funkcija - prenose "housekeeping" signale (npr. signali za osvježavanje dinamičke memorije; refresh timer <-> memory array)
- razina matične ploče (backplane level): primjer VME
  - povezuje i omogućava saobraćanje između elemenata sustava (tiskanih pločica)
  - primjeri: VME (motorola), serijska sabirnica VMS, Multibus II (Intel), Nubus (Texas Instruments)
- razina UI sučelja
  - zajednički komunikacijski put između UI uređaja (disk, pisač, čitač traka, ...) i drugih dijelova sustava
  - primjer: SCSI - Small Computer System Interconnect

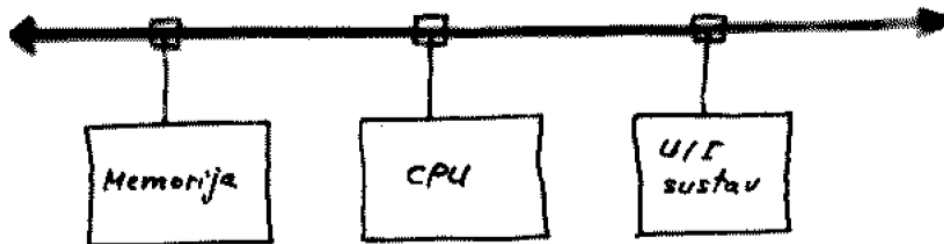
Klasifikacija sabirnica prema namjeni

1. namjenske (dedicated) - izvodi samo jednu funkciju

PREDNOST: velika propusnost - istovremene aktivnosti na različitim namjenskim sabirnicama

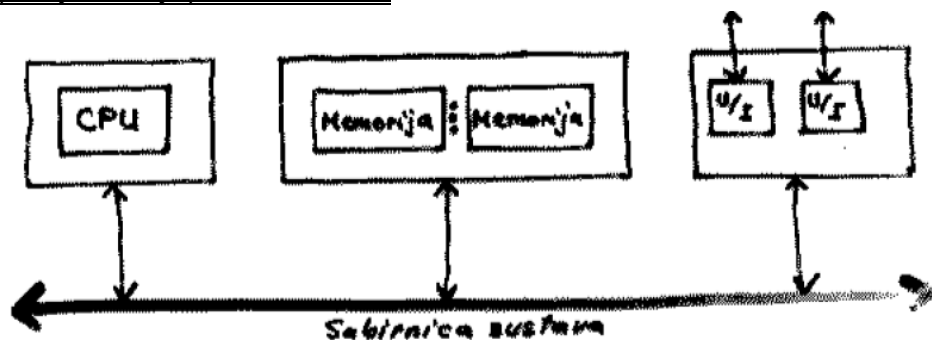
2. nenamjenske

Klasifikacija s obzirom na grupiranje funkcija

Namjenska sabirnica:

- a) grupiranje funkcija prema resursima

- a. glavne značajke

- i. jednoprocesorski orijentirani sustavi

1. vodeći modul: CPU

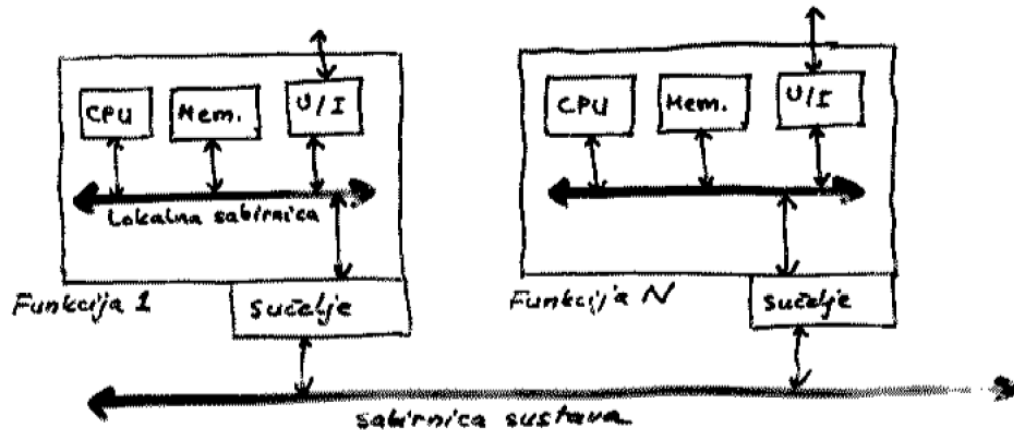
- ii. memorijsko orijentirana sabirnica CPU <-> memorija

1. prijenos jednog podatka (umjesto prijenosa bloka podataka)
2. kratak sabirnički ciklus (dok CPU čeka na podatke iz memorije obično ništa ne "radi") -> sabirnica tako oblikovana da je sabirnički ciklus kratak

- a. izdvojeni putovi za adrese i podatke
- b. jednostavan sabirnički protokol

- b. sabirnički protokol
  - i. metoda signaliziranja adresa, naredbi, podataka i statusnih informacija na sabirnici
  - ii. nema provjere ispravnosti prijenosa
  - iii. asinkrone operacije prilagođene različitim brzinama CPU-a (npr. 4.77, 8, 12, 16 i 25 MHz) i različitim brzinama memorijskih modula
- c. optimalno podudaranje CPU-a i signala na sabirnici; sabirnica zavisi od arhitekture procesora

b) grupiranje prema funkcijama

- a. višeprocorski orijentirana sabirnica
- b. saobraćanje između inteligentnih uređaja odvija se porukama (message oriented) - prijenos poruka i lokalna obrada odvijaju se paralelno
- c. prenose se blokovi podataka
- d. visoka brzina prijenosa poruka
- e. složeni sabirnički protokol (multipleksiranje linija podataka i linija koje prenose adresu)
- f. detekcija pogrešaka (sabirnice su vrlo često sinkrone)
- g. sabirnički sustav je vrlo često nezavisan od vrste procesora

Primjer: MULTIBUS II (Intel)

- grupiranje funkcija
- proslijeđivanje poruka između tiskanih pločica
  - o djelomično uz pomoć sistemskog sabirničkog sučelja
  - o djelomično pomoću MPC (Message Passing coprocessor) koprocera
- circuit/message switchig protokol
- poruka
  - o adresa odredišta i izvora (1+1 bajt)
  - o 2 bajta informacije o "kvalifikaciji" (npr. prioritet)
  - o do 28 bajtova podataka

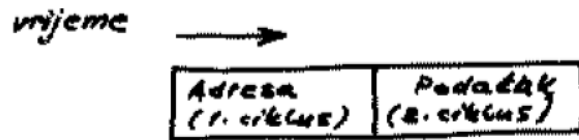
PRIJENOS PODATAKA

- izmjena skupa upravljačkih signala, izmjena podataka između vodećeg modula i jednog ili više pratećih modula

- tipovi prijenosa podataka

- operacija upisivanja

- multipleksirana operacija

- nemultipleksirana operacija

- operacija čitanja

- multipleksirana operacija

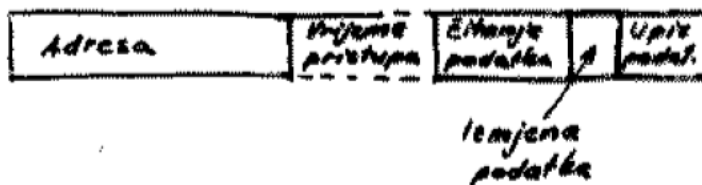

- nemultipleksirana operacija

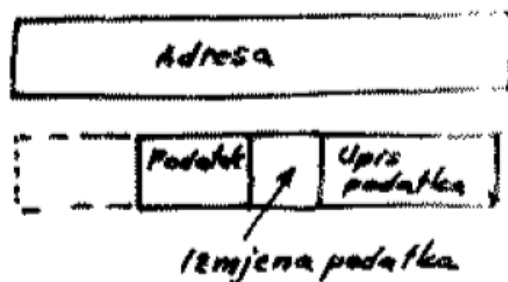

- operacija čitanja-promjene i ponovnog upisa (read-modify-write) - Nonmodifiable

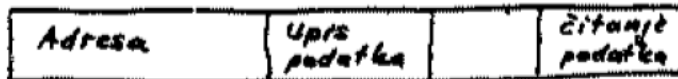
- multipleksirano

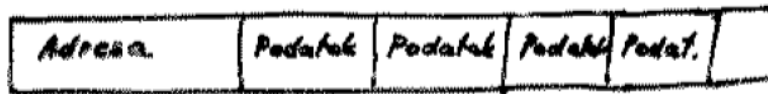
- nemultipleksirano

- operacija čitanja nakon upisa (read-after write) - Nonmodifiable

- prijenos bloka podataka - jedan adresni ciklus i n ciklusa podataka

- "raspršeni" prijenosi podataka (*split data transfers*)

- operacija čitanja
  - dugo vrijeme pristupa
  - sabirnica se oslobađa za to vrijeme i drugi moduli je upotrebljavaju za prijenos
- prijenos podataka se pobuđuje kasnije i u tom slučaju prateći modul ima "ulogu" vodećeg modula
  - message ili packet switching <-> circuit switching - veze ostaju uspostavljene

ADRESIRANJE

- adresiranje tiskane pločice (*board addressing*)

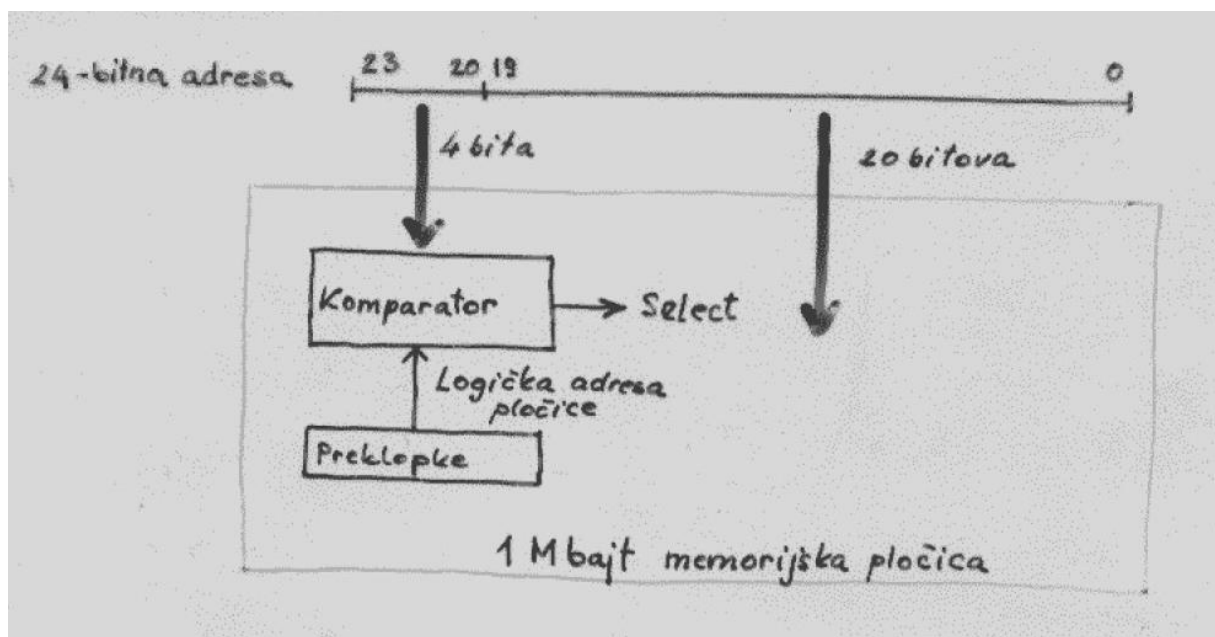
- adresiranje elemenata (podataka) na pločici

- značajniji bitovi adrese -> tiskana pločica; manje značajni bitovi adrese -> adresiranje podataka

- adresiranje pratećeg (slave) modula = adresiranje tiskane pločice

- logičko adresiranje

- svaka pločica ima jedinstvenu adresu ili grupu adresa (obično se specificira preklopkama na pločici)
- ta adresa ne zavisi od tipa pločice niti od njene pozicije na matičnoj ploči

- geografsko adresiranje

- tiskana pločica je adresirana fizičkom lokacijom = slot number

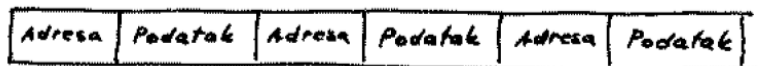
Geografsko adresiranje može se upotrijebiti u fazi inicijalizacije sustava za postavljanje logičkih adresa (Multibus II, Fastbus i Nubus koriste takav koncept)

BROJ PRATEĆIH MODULA UKLJUČENIH U PRIJENOS PODATAKA

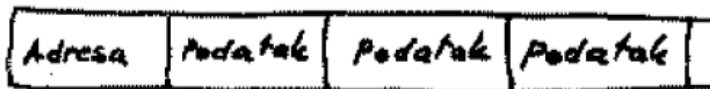
- jedan prateći modul
- više pratećih modula
- R i W operacije s više pratećih modula -> koncept broadcast (read) i broadcast (reset)
- Fastbus upotrebljava koncept broadcast

PRIJENOS BLOKA PODATAKA

Single cycle transfer:

Burst transfer:

- samo početna adresa
  - duljina poruke
    - čvrsta (1, 2, 4, 8 i 16 riječi npr za Nubus)
    - promjenjiva
- nedostatak - kada prijenos započne, vodeći moduli moraju čekati na njegov završetak
- pre-emption (istiskivanje) - rješenje tog problema
  - trenutni vodeći modul prima signal kojim vodeći modul višeg prioriteta zahtjeva sabirnicu, tada trenutni vodeći modul prekida "burst" prijenos i oslobađa sabirnicu

VME sabirnica

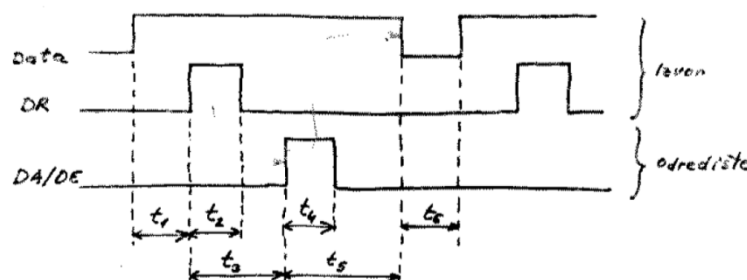
- dopušta brzi prijenos podataka, tj. prijenos bloka podataka
- prijenos se odvija na uobičajen način uz potrebu **POSEBNOG KODA NA AM LINIJAMA**

Sabirnički protokol

Sinkrona sabirnica - svi događaji odvijaju se u "čvrstim" vremenskim momentima

Asinkrona sabirnica

- vremensko vođenje (asynchronous bus timing)
- a. "nepovezani" sabirnički protokol (non-interlocked bus protocol)

t_2 - "čvrsto" trajanje DR (Data Ready)

t_4 - "čvrsto" trajanje DA (Data Accepted) / DE (Data Error)

- brzina odredišta proizvoljna (t_3); t_3 = suma internog i sabirničkog kašnjenja

- problem: t_2 i t_4 su fiksni! - ne zavise od vremenskih događaja komunikacijskih partnera

- u slučaju brzog izvora (kratko vrijeme t_5) slijedeći sabirnički ciklus može započeti dok je DA/DE signal još uvijek u visokom! -> **POVREDA SABIRNIČKOG PROTOKOLA**

-djelomično rješenje problema: vremenski interval t_2 promjenjiv!

b. "polupovezani" sabirnički protokol (half-interlocked bus protocol)

-DR signal prelazi u nisko prednjim bridom signala DA/DE -> ZNAČAJKA "POLUPOVEZANOG" SABIRNIČKOG PROTOKOLA

- slijedeći ciklus može još uvijek započeti prerano jer izvor ne zna kada je odredište postavilo DA/DE signal u nisko

c. "potpuno povezani" sabirnički protokol (fully interlocked bus protocol)

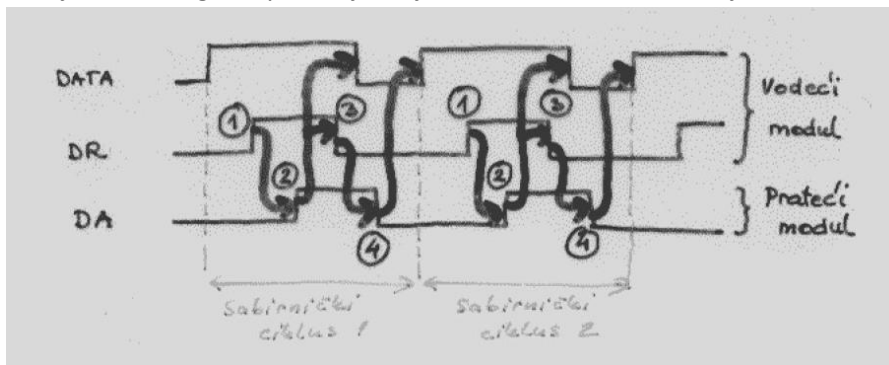
- protokol je "potpuno povezan" (fully interlocked) kada se SVI PRIJELAZI UPRAVLJAČKIH SIGNALA DOGAĐAJU KAO ODGOVOR NA PRIJELAZE partnerovih upravljačkih signala =>

HANDSHAKING

SVI UPRAVLJAČKI SIGNALI u tom protokolu imaju promjenjivu duljinu trajanja

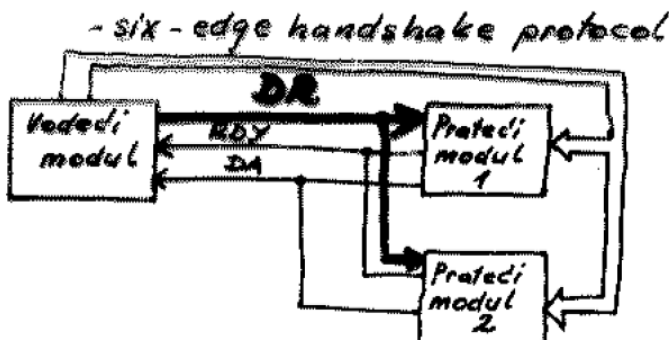
Protokol rukovanja (npr. za operaciju upisa):

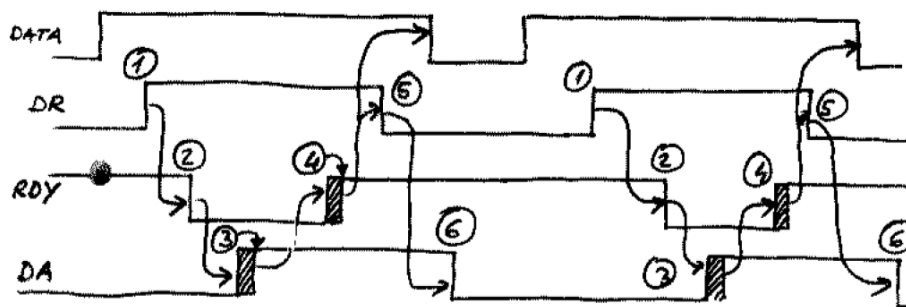
1. Prednji brid (rising edge) signala DR pokazuje prisutnost valjanog podatka
2. Prednji brid signala DA pokazuje da je odredište prihvatilo podatak
3. Zadnji brid (falling edge) signala DR pokazuje da je izvor primio signal potvrde odredišta i da izvor može maknuti podatak sa sabirnice te se pripremiti za slijedeći ciklus
4. Zadnji brid DA signala pokazuje da je sabirnica slobodna za slijedeći sabirnički prijenos

IEEE 488 SABIRNIČKI STANDARD

Primjer:

OPERACIJE:

- i vodeći modul postavlja podatak na sabirnicu
- ii vodeći modul provjerava da li su svi prateći moduli pripravnici (RDY=HIGH) i postavlja DR u visoko (1)
- iii prateći moduli kao odgovor na 1 postaju nepripravnici i postavljaju liniju RDY u nisko (2). Budući da je RDY wired AND upravljačka linija, RDY postaje nisko odmah sa najbržim pratećim modulom koji je RDY postavio u nisko
- iv kao odgovor na zadnji brid signala RDY svi prateći moduli započinju prijem podataka. Kada prateći modul primi podatak on postavlja svoju liniju DA u visoko. Budući da je DA wired-AND DA postaje visoko kada SVI prateći moduli prihvate podatak (3)
- v postavljanjem DA u visoko svi prateći moduli oslobađaju sabirnicu. Kada i najsporiji prateći modul oslobodi sabirnicu, linija RDY će postati visoko (4)
- vi vodeći modul detektira prednji brid signala RDY i postavlja DR u nisko (5) te otklanja podatke sa sabirnice i priprema sabirnicu za slijedeći ciklus
- vii kao odgovor na zadnji brid signala DR, svi prateći moduli postavljaju DA signal u nisko (6) pripremajući se za slijedeći sabirnički ciklus

SABIRNIČKA ARBITRAŽA (POSREDOVANJE)

- sabirnički sustavi sa više potencijalno vodećih modula

- sabirnica se može dodijeliti samo jednom od potencijalnih vodećih modula

SABIRNIČKA ARBITRAŽA - mehanizam koji garantira da će se dodjeljivanje obaviti bez konflikata

- jedan vodeći modul upravlja sabirnicom u zadanom vremenu
- vlasništvo nad sabirnicom se prenosi između potencijalno vodećih modula
- **STATIČKA**
  - raspodjela sabirničkih prijenosa između potencijalno vodećih modula na unaprijed utvrđen način, npr: prateći moduli M1, M2, M3, M4
M1: T1
M2: T2 i T3
M3 : T4
M4: T5, T6
nakon toga
M1: T7 itd
  - ako vodeći modul nema potrebu za saobraćanjem: NOP - no-operation
  - upotrebljava se za sinkrone i asinkrone protokole

- većina sustava koji upotrebljavaju statičku arbitražu upotrebljavaju sinkroni sabirnički protokol (broj sabirničkih prijenosa u jedinici vremena (bus bandwidth) je osiguran za svakog potencijalnog vodećeg)
- jednostavnost sklopovske izvedbe i osiguran broj sabirničkih prijenosa u jedinici vremena
- nedostatak: "izgubljeno" vrijeme ako potencijalno vodeći nema potrebe za prijenosom
- broj sabirničkih prijenosa za svaki potencijalno vodeći modul temelji se na maksimalnom broju -> veliko gubljenje ako vodeći nema potrebe za prijenos:
M1: T1, T2, T3, T4, T5 -> vršna vrijednost
stvarna: M1: T1
- **DINAMIČKA**
  - vlasništvo nad sabirnicom prenosi se dinamički
  - potencijalno vodeći modul generira zahtjev za sabirnicu
  - načini dodjeljivanja sabirnice
    - na temelju prioriteta
      - potencijalno vodeći moduli imaju "čvrsti" prioritet
      - 8 ili 16 razina prioriteta
    - na temelju nepristranosti
      - potencijalno vodeći moduli imaju jednak prioritet
      - garancija da će sabirnica biti dodijeljena svakom vodećem modulu prije negoli se drugi put dodijeli nekom drugom modulu
    - kombinacija ta 2 pristupa
      - viši prioritetni zahtjevi
      - niži prioritetni zahtjevi
  - načini oslobađanja sabirnice
    - vodeći modul oslobađa sabirnicu u korist drugih potencijalnih vodećih modula
    - oslobađanje sabirnice na zahtjev
      - tekući vodeći modul ima pristup sabirnici sve dok nema drugih zahtjeva, čak i ako tekući vodeći modul ne koristi sabirnicu
      - jednoprosorski sustavi: CPU-DMA
    - oslobađanje nakon izvršenja
      - sabirnica se oslobađa nakon sabirničkog prijenosa
      - vodeći moduli moraju zahtijevati sabirnicu za svaki prijenos
    - oslobađanje istiskivanjem
      - zahtijevanjem vodećeg modula koji ima viši prioritet tekući vodeći modul se prisiljava da "oslobodi" sabirnicu prije negoli je završio sabirnički prijenos (prekid prijenosa velikih blokova podataka)

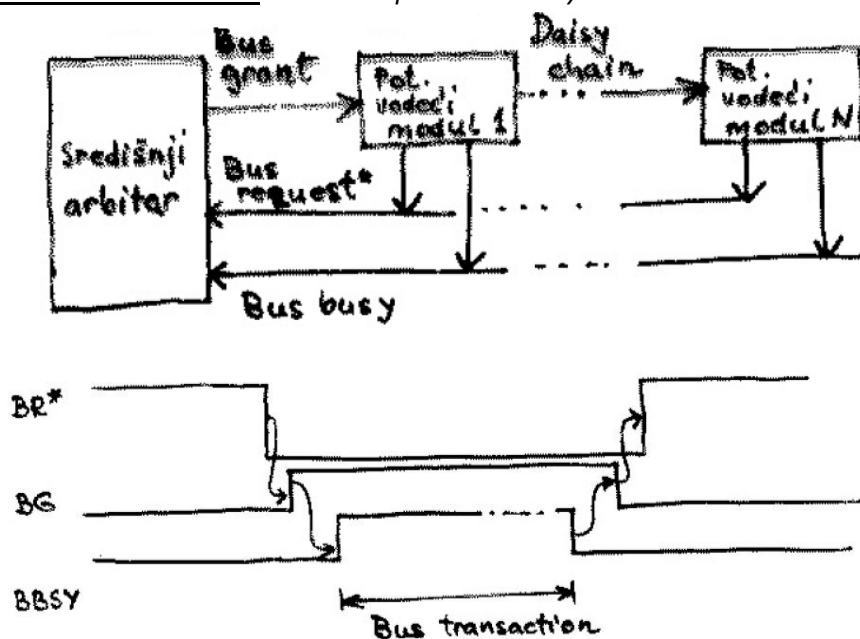
IZVEDBA (SKLOPOVSKA) SABIRNIČKE ARBITRAŽE

- **centralizirana arbitraža**
  - sklopovi za sabirničku arbitražu su smješteni na jednom mjestu
    - na jednom modulu u sustavu
    - na posebnom modulu - sabirničkom arbitru
- **porazdijeljena arbitraža**

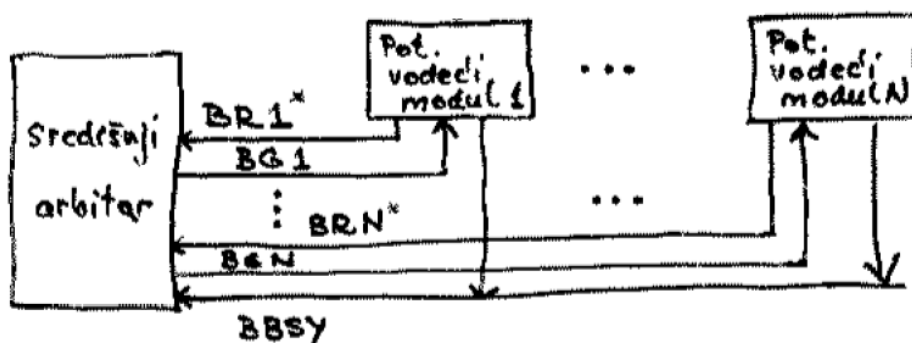
- sklopovi su porazdijeljeni po svim potencijalnim vodećim modulima

Centralizirana arbitraža: Shared request with daisy-chain

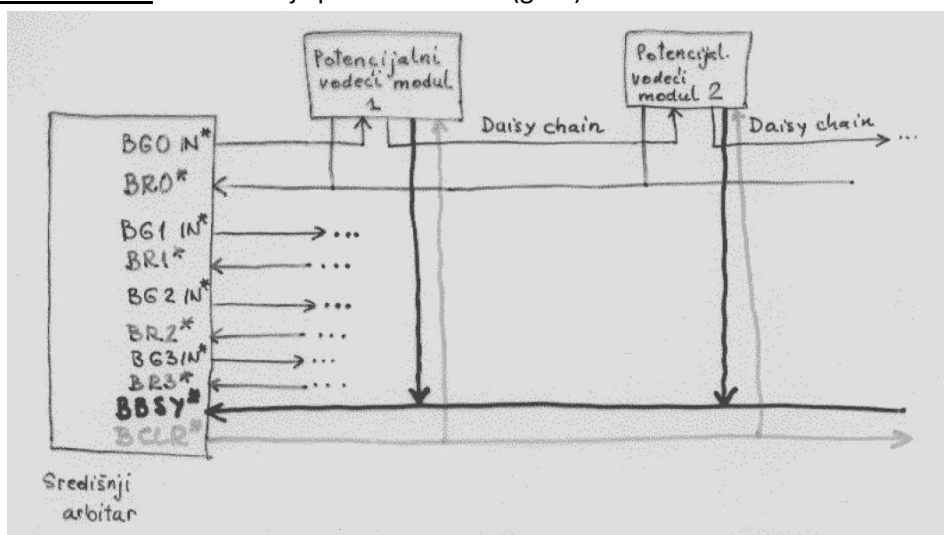

BR* su wired-OR - BR* je aktivan (nisko!) kada bilo koji od potencijalno vodećih modula postavi zahtjev za sabirnicom

Centralizirana arbitraža: Nezavisni zahtjevi i potvrde

Centralizirana arbitraža: kombinacija prva dva načina (gore)

TRI TEHNIKE DODJELJIVANJA SABIRNICE:

I. PRIORITY - BASED ALLOCATION

- BR0* - najniži prioritet
- BR3* - najviši prioritet

II. ROUND - ROBIN ALLOCATION

- BRm* - trenutno upotrebljava sabirnicu
- u slijedećem ciklusu arbitraže daisy-chain m-1 (BR(m-1)*) imat će najviši prioritet

III. SINGLE - LEVEL ALLOCATION

- arbitar odgovara samo na zahtjeve na liniji BR3* i samo jedna linija ulančavanja postoji

BCLR* (bus clear) - za izvedbu oslobađanja sabirnice istiskivanjem

RASPODIJELJENA ARBITRAŽA

- ne postoji središnji arbitar
- primjer: VAX (11/780) sabirnička struktura
- SBI - Synchronous Backplane Interconnect
- ima 16 prioriternih linija za zahtijevanje sabirnice TR0-TR15
- svaka linija odgovara jednom uređaju (modulu)
- svaki modul koji želi sabirnicu postavlja zahtjev na svoju liniju za zahtijevanje sabirnice
- SVI MODULI NADGLEDAVAJU SVE LINIJE ZA ZAHTIJEVANJE SABIRNICE
- na kraju svakog sabirničkog ciklusa svaki modul zna da li je on onaj s najvećim prioritetom, odnosno da li mu je dopušteno upravljanje sabirnicom u slijedećem sabirničkom ciklusu